

СЕКЦІЯ 2 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.8:[32.019.51:327.88]
DOI 10.32999/ksu2307-8049/2023-3-2

ПОЛІТИЧНІ МАНІПУЛЯЦІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЗАГРОЗА ПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ НАРОДУ

Максіменцева Надія Олександрівна,
докторка юридичних наук,
доцентка кафедри парламентаризму
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
nmaksime@yahoo.com
orcid.org/0000-0001-7774-1948

Максіменцев Максим Геннадійович,
доктор юридичних наук,
заступник директора
«Юридичне бюро «АЛЬМЕГА»
nmaksime@yahoo.com
orcid.org/0000-0002-1173-9113

Мета дослідження та методологія полягає у вивченні підходів, форм, **методів**, які застосовуються під час виборчого процесу у механізмах політичних маніпуляцій та переконань як загроза політичній безпеці та створенні засобів протидії таким формам зовнішнього впливу щодо проведення виборів та обрання представницьких органів влади, які у подальшому будуть дійсно реалізовувати волю Українського народу. А також розробленні пропозицій щодо впровадження елементів механізму такої протидії під час проведення виборів у післявоєнний період. Застосовано абстрактно-логічний метод, метод порівняльного аналізу та емпіричний – для висвітлення зарубіжного досвіду застосування політичних маніпуляцій та впливів під час виборчого процесу та механізмів його протидії.

За **результатами** дослідження визначено наступні форми політичних маніпуляцій: а) агітація; б) обчислювальні засоби у формі роботів – ботів, фейкових підписників, астротурфінгу; в) екстремальні соціальні медіа, дезінформації, г) «гіперпартійних» новини і коментарі; д) фейкові новини.

Висновками в роботі є розробка наступних заходів протидії політичним маніпуляціям під виборчих кампаній, які створюють загрозу політичній безпеці та реалізації права народу на здійснення влади шляхом запровадження соціальних заходів щодо підвищення медіа грамотності та навичок роботи у мережі Інтернет та проведення заходів з боку держави на створення умов більш широкого доступу до таких знань шляхом проведення курсів, навчань тощо. А також заходів з посилення державного контролю щодо розширення повноважень органу – Національного агентства з питань запобігання корупції України; органу у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України. Та запровадження законодавчих заходів регулювання щодо внесення змін до Виборчого кодексу України та інших нормативних актів.

Ключові слова: політичний вплив, кампанії впливу, вибори, інтернет та медіа, представницькі органи, політична відповідальність, національна безпека, дезінформація, пропаганда, фейки.

POLITICAL MANIPULATIONS DURING THE ELECTORAL PROCESS AS A THREAT TO POLITICAL SECURITY AND THE REALIZATION OF PEOPLE'S POWER

Maksimentseva Nadiia Oleksandrivna,
 Doctor of Juridical Sciences,
 Associate Professor at the Department of Parliamentarism
 Educational and Research Institute of Public Administration and Civil Service
 Taras Shevchenko National University of Kyiv
 nmaksime@yahoo.com
 orcid.org/0000-0001-7774-1948

Maksimentsev Maksym Hennadiiovych
 Doctor of Juridical Sciences,
 Deputy Director
 ALMEGA Law Firm
 nmaksime@yahoo.com
 orcid.org/0000-0002-1173-9113

The purpose of the research and methodology is to study the approaches, forms, methods used during the electoral process in the mechanisms of political manipulation and persuasion as a threat to political security and to create means of counteracting such forms of external influence on the conduct of elections and the election of representative bodies of power that will truly realize the will of the Ukrainian people in the future. The article also develops proposals for the introduction of elements of the mechanism of such counteraction during elections in the post-war period. The abstract and logical method, the method of comparative analysis and the empirical method were used to highlight the foreign experience of using political manipulations and leaks during the electoral process and the mechanisms of counteracting it.

The results. The study identifies the following forms of political manipulation: a) campaigning; b) computing tools in the form of robots – bots, fake followers, astroturfing; c) extreme social media, disinformation, d) 'hyper-partisan' news and commentary; e) fake news.

The conclusions of the paper are the development of the following measures to counteract political manipulations during election campaigns that pose a threat to political security and the exercise of the people's right to exercise power by introducing social measures to improve media literacy and Internet skills and taking measures by the state to create conditions for wider access to such knowledge through courses, training, etc. As well as measures to strengthen state control to expand the powers of the National Agency for the Prevention of Corruption of Ukraine; the body in charge of ensuring the information sovereignty of Ukraine. And the introduction of legislative regulatory measures to amend the Electoral Code of Ukraine and other regulations.

Key words: political influence, influence campaigns, elections, internet and media, representative bodies, political responsibility, national security, disinformation, propaganda, fakes.

Вступ. Характерною ознакою кожної демократичної правової держави є гарантія зміни влади, що відображається у механізмі виборів. Конституція України у визначає засадничі принципи здійснення влади народу як єдиного джерела влади в Україні та носія суверенітету, зокрема здійснення права народу наступними шляхами: а) реалізації влади народу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ст. 5); б) участь в управлінні державними справами (ст. 38); в) здійснення народного волевиявлення через вибори (ст. 69).

Така система, з одного боку, є формою передачі влади народу своїм представникам, з іншого боку, форматом «перезавантаження» влади, межею її політичної відповідальності та «звіту» за виконану попередню роботу, гарантією політичної безпеки держави.

Міжнародні та європейські правові норми, такі як Виборчі стандарти Ради Європи, Стандарти спостереження за виборами Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ та інші, вимагають дотримання обов'язкових

принципів під час виборів з метою визнання виборів вільними і легітимними, дотримання вимог політичної безпеки держави.

Проте наскільки таке волевиявлення насправді є вільним, наскільки процес формування власної думки перебував під впливом незаконних політичних маніпуляцій та впливів залежить від вжитих державою заходів щодо забезпечення політичної безпеки та застосування механізмів реального втілення права народу на участь на здійснення своєї влади. Чи дійсно голос того чи іншого виборця відданий за достойного кандидата, а не за «штучний нав'язаний образ», сформований за допомогою сучасних технологій використання засобів соціальних мереж, фейкової інформації, «ілюзорних» форм та змістів. У післявоєнний період питання проведення виборів демократичним шляхом у державі-переможниці постане як одне з найперших в умовах післявоєнної відбудови. Від реальних вподобань та формування думки за результатами роботи тих чи інших кандидатів фактично і буде залежати

наскільки дієвими будуть обрані представницькі органи, чи насправді вони будуть відображати реальні інтереси громадян держави чи в дійсності будуть «відпрацьовувати» лише потреби тих, хто привів їх до влади. Отже, використання досвіду інших країн має бути застосовано під час проведення повоєнних виборів з метою мінімізації впливу на політичну безпеку держави та реального втілення механізму передачі влади народу обраним представникам.

Мета дослідження та методологія полягає у вивченні підходів, форм, методів, які застосовуються під час виборчого процесу у механізмах політичних маніпуляцій та переконань як загроза політичній безпеці та створенні засобів протидії таким формам зовнішнього впливу щодо проведення виборів та обрання представницьких органів влади, які у подальшому будуть дійсно реалізовувати волю Українського народу. А також розробленні пропозиції щодо впровадження елементів механізму такої протидії під час проведення виборів у післявоєнний період. Для досягнення визначеної мети в процесі дослідження було використано низку загальнонаукових і спеціальних наукових методів, зокрема: абстрактно-логічний – для аналізу літературних джерел і формування висновків; порівняльного аналізу – для порівняння видів і форм маніпулятивних політичних впливів; емпіричний – для висвітлення зарубіжного досвіду застосування політичних маніпуляцій та впливів під час виборчого процесу та механізмів його протидії.

Нижче представлено дослідження базуються на сучасних дослідженнях американських та британських вчених Гессена, Грола, Келлі, Кіртлі, Конгер, Ніколаса, Родрігеса, Френкеля, Хема, Ховарда, Шеєра та інших вчених-політологів, вчених з державного управління, вчених-юристів, які досліджували проблематику останніх виборів, порушень конституційно гарантованого виборчого права у США та механізмів протидії сучасним формам політичних маніпуляцій у засобах масової інформації, соціальних мережах, інтернет-джерелах тощо.

1. Правові засади. Тиск на виборця, який перешкоджає йому вільно і свідомо реалізувати своє демократичне і захищене Конституцією і законами право обирати народного обранця у представницький орган, у тому числі навмисно вводячи його у оману через дезінформацію є злочином, зокрема федеральним злочином у США (FBI, Election Crimes and Security, 2023). Одним із таких протиправних дій є поширення дезінформації – загроза демократичним виборам і демократії. Але боротьба з нею не повинна перетворюватись на спокусливий механізм безвідповідального маніпулювання пануючими політичними елітами управління змістом інформації у ЗМІ з метою політично – корисливої цензури на свою користь, порушуючи при цьому інше Конституційно захищене право свободи слова. Тим не менш, арсенал зброї для боротьби з дезінформацією, у принципі наданий навіть не спеціальним, а загальним законодавством. Так, майже класичний інструмент протидії –

позов про наклеп проти ЗМІ, які, наприклад, здійснювали інформаційні маніпуляції в США на виборах 2020 року, дискредитуючи їх і створюючи загрозу делегітимізації виборів і ризик зробити електоральний вибір марним і недійсним (Kirtley, 2022). Отже, дезінформація потенційно впливає на результати виборів і є інструментом дискредитації навіть самої ідеї вільних і чесних виборів (Rodriguez, 2019)).

Відповідно до п. 2 ст. 1 Виборчого кодексу України вибори в Україні є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. У свою чергу, п. 1 ст. 14 вищезазначеного кодексу зазначає, що вибори в Україні є вільними. Громадянам України забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні (Виборчий кодекс України, 2019).

Так можемо констатувати, що чинне законодавство фактично наголошує на обов'язку держави створити та забезпечити умови для вільного формування своєї волі, тобто без незаконних впливів, маніпуляцій та неприйнятних переконань. Але чи все відбувається саме так на практиці, в умовах дійсних виборчих кампаній, коли «призом» є політичні виборчі посади та можливість набуття влади для своїх політичних сил та окремих громадян. Досвід виборчих кампаній попередніх виборів, а особливо у розвинених демократичних державах, свідчить про наявність таких політичних маніпуляцій. При цьому потрібно враховувати їх передову практику із врахуванням наявності більш розвинутої системи комунікативних засобів та наявності їх реального контролю з боку держави.

В Україні протягом останніх п'яти років під час президентських (2019), парламентських (2019) та місцевих виборів (2020) соціальні мережі стали активним інструментом використання прогалін виборчого законодавства та його розрив з законодавством про медіа для прихованої масової передвиборчої агітації, маніпулювання суспільної думкою та створення хибних штучно спотворених уявлень про кандидатів на виборні посади та партії протягом завершення виборчої гонки і навіть у особливо «захищені» від маніпуляцій дні «тиші». Як відомо, 'день тиші' залишився в українському виборчому законодавстві ще від Закону «Про вибори народних депутатів УРСР» (Закон УРСР, 1989), у якому ст. 41 забороняла агітувати безпосередньо в день виборів, аналогічне трактування дня «тиші» міститься й у ст. 57 Виборчого кодексу (Виборчий кодекс України, 2019), проте обмежуються архаїчними традиційними переважно друкованими та іншими засобами публічної агітації без належної конкретизації з урахуванням реалій сучасних досягнень науки і техніки розповсюдження інформації у публічному просторі. Шанс обмежити такий хибний вплив засобів масової інформації, у тому числі соціальних мереж та інтернет, був ефективно провалений під час голосування 13 грудня 2022 року Закону «Про медіа» (Закон України, 2022) синхронним голосуванням партій нинішнього складу Верховної ради, адже це влаштовує усіх учасників виборчого

процесу, зацікавлених у ігноруванні порушень виборчого процесу та маніпуляції суспільної свідомістю навіть у останні два дні «тиші» перед виборами. Із проекту вищевказаного Закону № 2693-д були вилучені усі норми щодо виборчого законодавства, що були в першому читанні. Серед ключових прогалин, що залишилися у неохопленими такі ключові механізми маніпуляцій та незаконної агітації, як відсутність визначення прихованої передвиборної агітації та повна відсутність регулювання агітації в інтернеті та соцмережах (Опора, 2022). Як зазначають активісти громадської мережі «ОПОРА», «практика дня тиші вичерпала себе та є фактично фіктивною нормою у виборчому законодавстві» (Снопко, 2022), оскільки ціла низка безвідповідальних кандидатів і партій у процесі боротьби за виборні посади і представницькі органи влади нехтують законодавчими обмеженнями і агітують за себе чи проти конкурентів через соціальні мережі у бідь який спосіб, будь якими засобами, миттєвими опитуваннями чи фейковими повідомленнями і вигаданими наративами для публіки. Але ці механізми, соцмережі, кіберпростір так само легко можуть використати і бото-ферми, тролі, агенти ІПСО ворожих країни, щоб вплинути на виборців, суспільну думку, створити інформаційні атаки, паніку, інші загрози національній безпеці України.

Вивчаючи дослідження, пов'язані з так званими фейковими новинами, які застосовуються як маніпулювання під час виборчих кампаній, доцільно провести різницю між мистецтвом впливу на кампанії, програмувану пропаганду в Інтернеті та наслідками для кандидатів та громадською думкою під час виборчого процесу, а також нечисленими висновками, часто журналістськими, у відносно недостатньо вивченому випадку маніпуляції політичним простором як в Інтернеті, так і в соціальних мережах. Було проведено багато роботи щодо політичних кампаній впливу Росії (і в російському стилі) у США, а також її присутності чи відсутності під час виборів у Німеччині, Франції, Швеції та інших країнах.

Отже, виділяємо наступних суб'єктів у сфері політичних маніпуляцій під час виборів представницьких органів: учасники виборчих кампаній, засоби масової інформації та окремі журналісти, утримувачі інтернет-джерел та соціальних мереж. У свою чергу, об'єктом визнаємо наступні сфері впливу: а) політичну свідомість виборців; б) агітаційний виборчий процес; в) конкретний вибір того чи іншого кандидата чи партії; в) результати голосування (але це предмет окремого дослідження і дана стаття не розглядає такий об'єкт маніпуляцій).

2. Форми політичних маніпуляцій. Можемо виділити такі форми політичних маніпуляцій: а) агітація, іноземна чи внутрішня; б) створення наративів; б) використання технічних діджитал-засобів, нахштальт роботів – ботів, фейкових підписників, астротурфінгу, створення фронтонних груп та інших тактик штучного просування ідей; в) екстремальні і розкольницькі медіа, здебільшого на платформах

соціальних медіа, де часто вказується, що великий акцент робиться на іноземній дезінформації, у порівнянні з якою вона погано працює в європейських сферах новин; г) зростання «гіперпартійних» новин і коментарів як альтернативна інфраструктура фактів або знань, яка породжує дискусії про стан постправди та твердження про те, що встановлені інституції знаходяться під загрозою.

Так, одним із засобів, які здійснюють впливи на свідомість та вільний політичний вибір виборців, є, у тому числі, засіб фейкових новин – теорія підшкірної голки або чарівної кулі, які самі по собі можуть вважатися невід'ємною частиною кампаній фейкових новин та захоплення так званою психологічною діяльністю, як-от у кейсі від Cambridge Analytica¹. Однак такі моделі передачі не враховують активну фільтрацію медіа-користувачів чи фактичний обмін, за допомогою чого хтось поширює сумнівні медіа контенти більше для спілкування з іншими чим для розваги, не для передачі суттєвої інформації. Таким чином, формою протидії таким заходам є підвищення медіаграмотності через припущення, що виправлена інформація компенсує дефіцит знань. Так, серед політичних рекомендацій, які найчастіше висуваються, є запровадження ініціатив щодо медіаграмотності разом із позначенням сумнівного контенту вручну та автоматично для подальшої перевірки. Що ми можемо визнати технічними формами, за допомогою якого здійснюються політичні маніпуляції та переконання. На нашу думку, це такі види: а) платформи соціальних медіа; б) інформаційні сайти та «замовні» статті; в) журналістські розслідування; г) контент штучного інтелекту – роботизована пропаганда, форми «ботів» тощо. Аналізуючи діяльність соціальних медіа, зазначимо, що вони стикаються із заходами регулювання, від них вимагають боротися з екстремальним контентом і створювати публічні архіви. Проте чи завжди їм вдається протидіяти незаконній пропаганді, а тим більше в умовах агресії, у тому числі, і у кібер просторі інформаційної безпеки держави. Формами політичних маніпуляцій та переконань є наступні: а) фейкова інформація та її види: дезінформація, «хибна інформація» (misinformation – англ.), «зловмисна інформація» (неологізм); б) комп'ютерна пропаганда у формі клікбейтів «приманка для кліків»; в) соціальні боти; г) астротурфінг – тощо. Найбільш поширеною формою політичних маніпуляцій є фейкова інформація у виді дезінформації, створена з метою навмисного введення в оману та заподіяння шкоди, та «хибна інформація», які подається викривленою часто ненавмисно. У свою чергу, «зловмисна інформація» (неологізм), начебто запозичений із класифікації піратського програмного забезпечення або зловмисного програмного забезпечення.

¹ The Cambridge Analytica case – скандал, про зловживання щодо 80 млн акаунтів з боку Facebook для створення передумов для цільового мікро-маркетингу (Cadwalladr and Graham-Harrison, 2018). Як наслідок скандалу, Конгрес США та Парламент Великобританії ініціювали розслідування та змусили Facebook звузати доступ до даних клієнтів для академічних і публічних досліджень (Bruns et al., 2018).

Такий термін був введений для опису точної інформації, оприлюдненої з метою переслідування, наприклад доксінгу або публікації приватних даних. Вони є інструментами для так званого «озброєння» платформ соціальних медіа для розпалювання розбіжностей через насичення новинами та громадською думкою змістом, що викликає розбіжності. Дійсно, «екстремальне мовлення». Це термін, який було запропоновано як відтінок дискурсу мови ненависті, оскільки він застосовувався до онлайн-токсичності. Він призначений для охоплення форми гострого мовного та культурного конфлікту, який закінчується ненавистю, і виник із соціальних медіа, визначені як «жорстокий обмін медіа контентом засобами Інтернету». Його зростання спонукало такі компанії соціальних медіа, як Facebook, Twitter і Alphabet (власники YouTube), розширити свої пули рецензентів (-цензури) вмісту, а також розширити їхні внутрішні повноваження виявляти та видаляти не тільки насильство, порнографію, а також форми політичної маніпуляції під час політичних кампаній (Hern, 2017). Комп'ютерна пропаганда, у свою чергу, розповсюджується за допомогою платформ соціальних мереж, що забезпечують «перезарядку» або прискорення поширення фейкових новин. Вони використовувалися, щоб охопити Інтернет, а згодом і соціальні медіа, як медіа акселераторів: наживка для кліків (clickbait – клікбейт) і комп'ютерна пропаганда. Приманка (наживка) для кліків має на увазі підбадьорливий і сенсаційний вміст і є шаблонною за способом подання, часто містить пронумеровані списки (іноді їх називають «списками»), а також стрижку або «інформаційну прогалину», яка викликає цікавість, наприклад, «двадцять речей, чому треба голосувати саме за партію В.». Facebook, намагаючись визначити та знизити рейтинг клікбейта у своїй стрічці новин, визначає його як «опубліковане посилання із заголовком, який заохочує людей клацати на посилання, щоб побачити більше, не повідомляючи їм багато інформації про те, що вони побачать».

Окремо доцільно зазначити про діяльність «соціальних ботів», які достатньо активно впливають на думку пересічних виборців під час виборчого процесу та сприяють формуванню викривленої думки, видаючи її на реальність. Так, «вміст, що не викликає довіри», непропорційно поширюється мережами Інтернет і стосується ботів або автономних агентів, яким доручено впливати на обговорення та громадську думку. Маріонетки, видаючи себе за масового організатора або зацікавлену особу, створюють і поширюють політичний контент під час виборчого процесу, організовують заходи та мобілізують аудиторію, втручаючись у фізичний світ за допомогою хештегів, інтернет-мемів і подій у Facebook (Mina, 2019). Формою протидії таким маніпуляціям можна зазначити встановлення технічних форм обмеження їх використання. Підставне формування вмісту в політичних цілях є *астротурфігом*. Це штучне насичення газет та інших постачальників контенту політичною (або корпоративною) рекламою, замаскова-

ною під справжні інтереси громадян. Такий контент є іншою категорією, ніж спонсорований політичний контент, де існують правила, які зобов'язують позначати його як «сплачений» певним кандидатом або кампанією. На нашу думку, формою протидії може стати більш прискіплива увага органів, які відповідальні за контроль у сфері фінансування політичних кампаній, у тому числі, під час виборчого процесу, а саме Національному агентству з питань запобігання корупції, до повноважень якого належать саме такі компетенції.

3. Національні особливості політичних маніпуляцій. Наявність протиріч у суспільстві можуть стати двигуном поширення політичних маніпулювань, особливо під час виборчого процесу, та створити загрози політичній безпеці держави та перешкоди на шляху всебічної реалізації права народу на здійснення своєї влади шляхом виборів.

«Темна глобалізація» – це термін, запропонований істориком Тімоті Снайдером для позначення того, як знання проблем західного суспільства дає можливість впливати на активістів з-за кордону або Росії зокрема. У США Снайдер посилається на комплекс раси, махінації та груп виборців, а також здатність орієнтуватися на виборців у певних географічних регіонах (таких як округи у «розмінних штатах», де можлива міграція електоральних преференцій від однієї партії до іншої: демократів чи республіканців) за допомогою розбіжних політичних повідомлень, які підсилюють або забезпечують «кисень» для певних точок зору. На замовлення Конгресу США було проведено детальний аналіз кампанії російського впливу в 2014-2017 роках, для обох яких використовувалися дані Facebook, Twitter і Alphabet (Google), які раніше не були доступні для дослідження (Howard, Philip N. Bharath Ganesh, Dimitra Liotsiou, John Kelly and Camille Francois, 2018).

Дослідження фірми з кібербезпеки New Knowledge наголошує на колективному когнітивному дисонансі, якого досягає ефективна пропаганда, вводячи (і популяризуючи) у цьому контексті мову розвідки та контррозвідки (2018). Серед цілей пропагандистів є створення «пустелі дзеркал» (Т.С. Вірш Еліот), але мобілізована вона була у подальшому розвідувальною спільнотою. Це стосується середовища, де істина (та її встановлення) більше не є самоочевидною (Groll, 2018). New Knowledge стверджує, що для досягнення цієї мети необхідно створити «медіа-міраж» або «взаємопов'язані інформаційні екосистеми». призначені для того, щоб занурити й оточити цільову аудиторію». Вони оточені «інформаційною какофонією», де історії з преси перепрофільовуються, і їм надається інший автор («чорні активісти»), інтерпретація та тон. Ось один приклад, узятий з оригінальної газетної статті про те, як «11-річний хлопчик із Техасу винайшов пристрій, щоб запобігти загибелі від термального удару у автомобілі» (Dahlgren, Kristen and Daniel Arkin (2017). Він був перероблений таким чином: «[Це] історії чорношкірих дітей, яких ЗМІ не хочуть, щоб ви бачили»; «Білі

люди винаходять інструменти для вбивства, а ця чорна дитина винаходить інструмент для порятунку життя». Розбіжність і ефективність, яку приписують зразку допису, випливають не лише з трансформації новин, які сприяють їх перетворенню сприйняттю, на надуманий розподіл між групами та іншими на основі раси. Зверніть також увагу на використаний формат; друге речення складається з двох рядків, щоб бути використаним у макросі зображення чи мемі, популярному форматі для обміну та подальшого поширення скарг, обурення, а також насмішок. Історія також об'єднує категорії проблемної інформації. Це як приманка для кліків, також є досить екстремальний вміст, і він запрошує споживача прочитати більше на цю тему. Він також «упакований» для спільного використання. Мета такої кампанії полягає в тому, щоб посягти розбрат і ворожнечу, вплинути на політичну безпеку, але це лише одна з різноманітних тактик, де загальна мета полягає в тому, щоб усунути відчуття колективного та спільного сприйняття світу, а навпаки розмежувати і конкретизувати формування групи окремої думки (Gessen, 2018).

Варто зазначити, що експертні дослідження є миттєвими оцінками дійсності, але ці, а також подальші звіти вказують на тривалі «постійні зусилля» учасників кампанії впливу та їх глобальне поширення. У той час як компанії соціальних медіа – після Cambridge Analytica та скандалів із фейковими новинами – стали активнішими у виявленні та призупиненні облікових записів відомих російських та інших спонсорованих державою тролів (наприклад, іранських), облікові записи з подібними назвами активні, і їх можна відстежити у відомих мережах політичних діячів. Постійно створюються нові облікові записи; Головний технічний директор Facebook говорить про «блокування понад одного мільйона підроблених облікових записів щодня, іноді просто під час їх створення» (O'Brien, 2019). Відсоток облікових записів учасників кампанії впливу в такій великій кількості невідомий. Останнім часом зростає занепокоєння не лише щодо поточних зусиль російських учасників кампанії впливу, але й щодо використання іншими групами (або «внутрішніми акторами») (Frenkel, Sheera, Kate Conger and Kevin Roose, 2019). Журналістське розслідування на цю тему було викликано повідомленням Twitter про те, що перед виборами до Конгресу США у 2018 році він видалив облікові записи американців, які видавали себе за членів республіканських партій. Facebook також оголосив, що гіперпартійні сторінки з обох сторін політичного спектру в США будуть видалені.

Отже, можемо визначити наступні ознаки поширення політичних маніпуляцій під час виборчих кампаній: а) більш екстремальний і сенсаційний контент поширюється швидше, ніж більш твереза правда; б) використовують формати, які залучають велику кількість користувачів і вчать на їх залученості та охопленні; в) зручний форма використання в соціальних мережах; г) показники ефективності базуються на вірусності («зараз-

ності») публікацій, а ті, які добре працюють, імітуються; д) стимулюють активне залучення виборців; е) серед використовуваних форматів є меми та наживки для кліків, такі як списки, заголовки, що стосуються крутих новин, і історії, що цікавлять людей.

Наостанок зазначимо про *гіперпартійний стиль* політичних маніпуляцій, який має різноманітні суттєві риси, не всі з яких застосовуються однаково, але багато з них, здається, добре працюють. Характерними ознаками такої форми політичних маніпуляцій під час виборчого процесу є наступні: а) часто спрямовані проти істеблішменту, а також позиціонуються як протилежні або конкуруючі з пошуком правди та встановленням фактів мейнстрімовими ЗМІ; б) медіа-операції публікують історії, які є альтернативними, а саме: інтерпретації, факти та редакційні коментарі подій. Вони стають медіа ресурсом «для поширення» в новинах; в) презентація часто різка, як з точки зору того, що вона копіює обізнаність про тенденції, так і з точки зору різкості в тоні; г) публікації регулярні, і як такі є частиною постійної культури оновлення, надаючи конкуруючу «подачу» про те, що відбувається у світі та в засобах масової інформації.

Висновки. Феномен політичних медійних маніпуляцій і кампаній впливу на платформі «фальшивих новин» можна розглядати як відродження попередніх, які зазвичай відбувалися, коли впроваджувалися нові медіатехнології, які дестабілізували виробництво, розповсюдження та споживання новин та інформації, як це було у випадку з газетами та таблоїдами XVIII та XIX століть, (відповідно), але також радіо та новини XX століття. Рання мережа та блогосфера також кинули виклик існуючим практикам публікації новин і вважалися невідредагованими просторами, населеними самозваними авторами, надаючи швидкі новини, «занадто свіжі, щоб бути правдою». Зараз платформи соціальних мереж підривають достовірність установлених новин і фактів і знову впроваджують ідею Інтернету як «неправдивого середовища». Епоху постправди, або, так би мовити, стан, можна розглядати в світлі конфлікту між тим, що вважається «фейком» (на рівні джерела чи історії), але його описують скоріше як змагання між режимом фактичності або навіть набори сектантської експертизи. Наприклад, виявлення мережі веб-сайтів із так званими «фейковими новинами» можна розглядати як виявлення кампанії впливу, але це також можна розглядати як медіа-екологію «альтернативних фактів».

Формами політичних маніпуляцій можна визнати такі: а) агітація, іноземна чи внутрішня, яка робить більше, ніж створює наративи, які виділяють окремо; б) використовуються обчислювальні засоби, щоб роздувати та посилювати їх за допомогою роботів – ботів, фейкових підписників, астротурфінгу, створення фронтових груп та інших тактик штучного просування ідей; в) зростання екстремальних і розкольніцьких медіа на платформах соціальних медіа, де часто вказується, що великий акцент робиться на іно-

земній дезінформації, у порівнянні з якою вона погано працює в європейських сферах новин; г) зростання «гіперпартійних» новин і коментарів як альтернативна інфраструктура фактів або знань, яка породжує дискусію про стан постправди та твердження про те, що встановлені інституції знаходяться під загрозою. Ознаками поширення політичних маніпуляцій під час виборчих кампаній є такі: а) більш екстремальний і сенсаційний контент поширюється швидше, ніж більш твереза правда; б) використовують формати, які залучають велику кількість користувачів і вчать на їх залученості та охопленні; в) зручний форма використання в соціальних мережах; г) показники ефективності базуються на вірусності («заразності») публікацій, а ті, які добре працюють, імітуються; д) стимулюють активне залучення виборців; д) серед використовуваних форматів є меми та наживки для кліків, такі як списки, заголовки, що стосуються крутих новин, і історії, що цікавлять людей.

Заходами протидії політичним маніпуляціям під виборчих кампаній можна визначити такі:

1. Соціальні заходи: підвищення медіа грамотності та навичок роботи у мережі Інтернет та проведення заходів з боку держави на створення умов більш широкого доступу до таких знань шляхом проведення курсів, навчань тощо.

2. Заходи з посилення державного контролю: а) розширення повноважень органу – Національного агентства з питань запобігання корупції України, яке здійснюють контроль за фінансуванням політичних партій під час виборчого процесу, наступними повноваженнями та обов'язками: – перевірки поширеної у мережі Інтернет інформації та дезінформації, фейкової інформації (неналежної інформації) під час виборчого процесу; – вжиття заходів шляхом оформлення адміністративних протоколів за порушення у сфері інформаційної безпеки під час виборчого процесу у разі виявлення неналежної інформації, накладення адміністративної відповідальності у цій сфері; б) розширення повноважень органу у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів (на сьогодні це Міністерство культури та інформаційної безпеки України) щодо здійснення контролю за дотриманням зобов'язань щодо заборони розповсюдження фейкової інформації та вжиття заходів, у тому числі, складання адміністративних протоколів та накладення адміністративних стягнень на винних осіб, запровадження фінансових санкцій та заборон продовження діяльності, до таких суб'єктів.

3. Законодавчі заходи регулювання: а) внесення змін до Виборчого кодексу України щодо окремої статті «Забезпечення інформаційної безпеки та протидія політичним маніпуляціям під час виборчого процесу» щодо визначення поняття «неналежна інформація під час виборчого процесу», поняття «політичне маніпулювання під час вибор-

чого процесу», визначення повноважень органів державного контролю у цій сфері, встановлення обмежень та заходів впливу щодо накладення адміністративних стягнень, фінансових санкцій, дій щодо обмеження та/або заборони діяльності тих чи інших засобів масової інформації, інтернет-ресурсів, соціальних мереж тощо; б) внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо закріплення окремої статті «Розповсюдження неналежної інформації та застосування політичних маніпуляцій під час виборчого процесу» та встановлення відповідальності винних осіб шляхом накладення штрафів, на фізичних осіб (наприклад, журналістів) та тимчасове обмеження діяльності або повне закриття та анулювання документів юридичних осіб (засобів масової інформації, власників інтернет-ресурсів, соціальних мереж тощо). А також запровадження частини другої щодо «Розповсюдження неналежної інформації та застосування політичних маніпуляцій під час виборчого процесу, яка становила загрозу інформаційної безпеки держави, фальсифікації результатів виборів на окремих виборчих дільницях» щодо застосування адміністративних арештів до винних осіб та жорстких фінансових санкцій до юридичних осіб; в) внесення змін до Кримінального кодексу України та закріплення окремої статті щодо запровадження кримінальної відповідальності до винних осіб за наступним складом злочину: «Розповсюдження неналежної інформації та застосування політичних маніпуляцій під час виборчого процесу, яка становила загрозу національної безпеки держави, фальсифікації результатів виборів на регіональному та національному рівнях». Тобто у разі настання наслідків загрози національній безпеці та/або фальсифікації та визнання недійсними результатів виборів на рівні окремих міст, районів, областей та/або у загальнодержавному виборчому окрузі.

Отже, можемо констатувати, що застосування політичних маніпуляцій під час виборчого процесу впливають та якість та зміст представницьких органів, приводять до влади осіб, які не ставлять своєю метою втілення волевиявлення виборців, а отже створюють загрозу політичної безпеки у державі. Загроза може походити із-за меж країни, тобто вже має міжнародний вимір і постає у центрі уваги міжнародного співтовариства, як про це наполегливо зазначає колишній офіцер американської розвідки і доктор права Ешлі Ніколас (Nicolas, 2018). Таким чином, наразі постало актуальне питання для світової спільноти консолідовано розробити норми і правила регулювання поведінки держав у кіберпросторі, протидії поширенню дезінформації в кіберпросторі, в соціальних мережах, через які поширюється вплив навіть ззовні іноземними агентами і на іноземне цивільне населення, формуючи арсенал розхитування фундаментальних основ суверенітету іноземних держав, загрози політичної безпеки. Окрім класичних засобів протидії, у порядку національних кібероперацій більш універсальним механізмом протидії стали б спеціалізовані міжнародні угоди,

що покликані захищати дотримання принципу верховенства права країн в соціальних мережах та забезпечити реалізацію права народу на здійснення влади шляхом проведення виборів, які відповідають міжнародним стандартам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виборчий кодекс України, Закон від 19.12.2019, № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 15.06.2023).
2. Dahlgren, Kristen and Daniel Arkin (2017) '11-Year-Old Texas Boy Invents Device to Prevent Hot Car Deaths', *NBC News*, 29 June. URL: <https://www.nbcnews.com/storyline/hot-cars-and-kids/11-year-old-texas-boy-invents-device-prevent-hotcar-n777876> (дата звернення: 10.06.2023).
3. Frenkel, Sheera, Kate Conger and Kevin Roose (2019) 'Russia's Playbook for Social Media Disinformation Has Gone Global', *New York Times*, 31 January. URL: <https://www.nytimes.com/2019/01/31/technology/twitter-disinformation-united-states-russia.html> (дата звернення: 05.06.2023).
4. Gessen, Masha (2018) 'Why the Russian Influence Campaign Remains So Hard to Understand', *The New Yorker*, 18 December. URL: <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/why-the-russian-influence-campaign-remains-so-hard-to-understand> (дата звернення: 25.05.2023).
5. Groll, Elias (2018) 'Battling the Bots', *Foreign Policy*, 12 November. URL: <https://foreignpolicy.com/2018/11/12/battling-the-bots-ai-russia-disinformation-fake-news/> (дата звернення: 15.06.2023).
6. Hern, Alex (2017) 'Google Acts Against Fake News on Search Engine', *The Guardian*, 25 April. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2017/apr/25/google-launches-major-offensive-against-fake-news> (дата звернення: 05.06.2023).
7. Howard, Philip N. Bharath Ganesh, Dimitra Liotsiou, John Kelly and Camille François (2018) 'The IRA, Social Media and Political Polarization in the United States, 2012-2018', Report, Computational Propaganda Research Project, Oxford: Oxford Internet Institute. URL: <https://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2018/12/The-IRA-Social-Media-and-Political-Polarization.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).
8. Mina, An Xiao (2019). *Memes to Movements: How the World's Most Viral Media Is Changing Social Protest and Power*. Boston, MA: Beacon Press.
9. O'Brien, Chris (2019) 'Sheryl Sandberg says Facebook Is Now Blocking 1 Million Fake Accounts Every Day', *Venture Beat*, 21 January. URL: <https://venturebeat.com/social/sheryl-sandberg-says-facebook-is-now-blocking-1-million-fake-accounts-every-day/> (дата звернення: 13.06.2023).
10. FBI (2023). *Election Crimes and Security*. URL: <https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/scams-and-safety/common-scams-and-crimes/election-crimes-and-security> (дата звернення: 15.06.2023).
11. Kirtley, Jane E (2022). 'Liability for Amplification of Disinformation: A Law of Unintended Consequences?', *American Constitution Society Blog*, 3 January. URL: <https://www.acslaw.org/expertforum/liability-for-amplification-of-disinformation-a-law-of-unintended-consequences/> (дата звернення: 15.06.2023).
12. Rodriguez, Manuel (2019). 'Disinformation Operations Aimed at (Democratic) Elections in the Context of Public International Law: The Conduct of the Internet Research Agency During the 2016 US Presidential Election.' *International Journal of Legal Information* 47, no. 3: 149–97. doi:10.1017/jli.2019.28. date of access: 15.06.2023.
13. Nicolas, A. C. (2018). 'Taming the trolls: The Need for an international legal framework to regulate State Use of Disinformation on Social Media.' *Georgetown Law Journal Online*, 107, 36. URL: https://www.law.georgetown.edu/georgetown-law-journal/wp-content/uploads/sites/26/2019/10/nicolas-taming-trolls-need-for_ACCESSIBLE.pdf (дата звернення: 12.06.2023).
14. Про вибори народних депутатів Української РСР, Закон від 27.10.1989 № 8304-XI (втрагив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8304-11#Text> (дата звернення: 15.06.2023).

15. Про медіа, Закон від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 15.06.2023).

16. Новий Закон про медіа залишив журналістам старі правила роботи під час виборів – ОПОРА. *ZMINA*, 2022. URL: <https://zmina.info/news/mykuta-poturayev-vyluchennya-popravok-shhodo-vyboriv-iz-novogo-zakonu-pro-media-bolyuchyj-kompromis/> (дата звернення: 15.06.2023).

17. Снопко О. Закон про медіа, Виборчий Кодекс та дні тиші як рудимент минулого. *Українська правда*. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/12/14/7380731/> (дата звернення: 15.06.2023).

REFERENCES:

1. Election code of Ukraine. 19.12.2019 № 396-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (last accessed 15.06.2023).
2. Dahlgren, Kristen and Daniel Arkin (2017) '11-Year-Old Texas Boy Invents Device to Prevent Hot Car Deaths', *NBC News*, 29 June. <https://www.nbcnews.com/storyline/hot-cars-and-kids/11-year-old-texas-boy-invents-device-prevent-hotcar-n777876> (last accessed 13.06.2023).
3. Frenkel, Sheera, Kate Conger and Kevin Roose (2019) 'Russia's Playbook for Social Media Disinformation Has Gone Global', *New York Times*, 31 January. <https://www.nytimes.com/2019/01/31/technology/twitter-disinformation-united-states-russia.html> (last accessed 13.06.2023).
4. Gessen, Masha (2018) 'Why the Russian Influence Campaign Remains So Hard to Understand', *The New Yorker*, 18 December. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/why-the-russian-influence-campaign-remains-so-hard-to-understand> (last accessed 15.06.2023).
5. Groll, Elias (2018) 'Battling the Bots', *Foreign Policy*, 12 November. <https://foreignpolicy.com/2018/11/12/battling-the-bots-ai-russia-disinformation-fake-news/> (last accessed 25.06.2023).
6. Hern, Alex (2017) 'Google Acts Against Fake News on Search Engine', *The Guardian*, 25 April. <https://www.theguardian.com/technology/2017/apr/25/google-launches-major-offensive-against-fake-news> (last accessed 15.06.2023).
7. Howard, Philip N. Bharath Ganesh, Dimitra Liotsiou, John Kelly and Camille François (2018) 'The IRA, Social Media and Political Polarization in the United States, 2012-2018', Report, Computational Propaganda Research Project, Oxford: Oxford Internet Institute. <https://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2018/12/The-IRA-Social-Media-and-Political-Polarization.pdf> (last accessed 05.06.2023).
8. Mina, An Xiao (2019). *Memes to Movements: How the World's Most Viral Media Is Changing Social Protest and Power*. Boston, MA: Beacon Press.
9. O'Brien, Chris (2019) 'Sheryl Sandberg says Facebook Is Now Blocking 1 Million Fake Accounts Every Day', *Venture Beat*, 21 January. <https://venturebeat.com/social/sheryl-sandberg-says-facebook-is-now-blocking-1-million-fake-accounts-every-day/> (last accessed 13.06.2023).
10. FBI (2023). *Election Crimes and Security*. <https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/scams-and-safety/common-scams-and-crimes/election-crimes-and-security> (last accessed 15.06.2023).
11. Kirtley, Jane E (2022). 'Liability for Amplification of Disinformation: A Law of Unintended Consequences?', *American Constitution Society Blog*, 3 January. <https://www.acslaw.org/expertforum/liability-for-amplification-of-disinformation-a-law-of-unintended-consequences/> (last accessed 15.06.2023).
12. Rodriguez, Manuel (2019). 'Disinformation Operations Aimed at (Democratic) Elections in the Context of Public International Law: The Conduct of the Internet Research Agency During the 2016 US Presidential Election.' *International Journal of Legal Information* 47, no. 3: 149–97. doi:10.1017/jli.2019.28. date of access 15.05.2023.
13. Nicolas, A. C. (2018). 'Taming the trolls: The Need for an international legal framework to regulate State Use of Disinformation on Social Media.' *Georgetown Law Journal Online*, 107, 36. https://www.law.georgetown.edu/georgetown-law-journal/wp-content/uploads/sites/26/2019/10/nicolas-taming-trolls-need-for_ACCESSIBLE.pdf (last accessed 15.06.2023).
14. Pro vybory narodnykh deputativ Ukrainskoi RSR, Zakon vid 27.10.1989 № 8304-XI (vtratyv chynnist), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8304-11#Text> (last accessed 15.06.2023).

14. Pro media, Zakon vid 13.12.2022 № 2849-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (last accessed 15.06.2023).

15. Novyi Zakon pro media zalyshyv zhurnalistam stari pravyla roboty pid chas vyboriv – OPORA. ZMINA. 2022. <https://zmina.info/news/mykyta-poturayev-vyluchennya-popravok-shhodo-vyboriv-iz-novogo-zakonu-pro-media-boly-uchyj-kompromis/> (last accessed 15.06.2023).

16. Snopok O., Zakon pro media, Vyborchyi Kodeks ta dni tyshi yak rudymet mynuloho. *Ukrainska pravda*. 2022. <https://www.ppravda.com.ua/columns/2022/12/14/7380731/> (last accessed 15.06.2023).

Стаття надійшла до редакції 29.06.2023

The article was received 29 June 2023